

תשלומי ארבעה וחמשה אמר רחמנא, ולא תשלומי שלשה וארבעה!

כיון שפטור הגנב עליהם מתשלומי כפל, הרי ללא הכפל הוא אינו משלם אלא שלשה וארבעה.

וזאת, כיון שחיוב תשלום ארבעה וחמשה כולל בתוכו: א. תשלום בהמה אחת בשביל הקרן. ב. בהמה אחת כפל. ג. שניים או שלשה כדין ארבעה וחמשה.

ואם פטור הוא מן הכפל, נמצא משלם שלשה או ארבעה, ולא זה מה שחייבתו תורה!

וכן שנינו: שומר הנם אינו נשבע,

מנא הני מילי?

דתנו רבנן: [נאמר בתחילת הפרשה של שומר חינוס, לגבי חיוב השבועה של השומר]

"כי יתן איש אל רעהו כסף או כלים מג-א לשמור", ודורשת הגמרא:

"כי יתן איש אל רעהו" — כלל, "כסף או כלים" — פרט, "לשמור" — חזר וכלל!

וכל כלל ופרט וכלל אי אתה דן את הכלל אלא כעין הפרט. מה הפרט מפורש דבר המטלטל וגופו ממוזן אף כל דבר המטלטל וגופו ממוזן?

וכך דנים: "כלל ופרט וכלל", אי אתה דן אלא כעין הפרט. דהיינו, ה"כלל", שהוא כל דבר שנגנב ואתה רוצה לחייב כפל על גניבתו, נידון כעין ה"פרט", שהם הדברים המפורטים בפסוק!

ומשום כך, אין הגנב חייב בתשלומי כפל אלא רק כאשר גנב דבר שהוא כעין הפרט שבפסוק —

מה הפרט המפורט בפסוק [שור, חמור, שה, שלמה] הוא דבר המטלטל וגופו ממוזן, אף כל דבר המטלטל וגופו ממוזן — חייב הגנב בתשלומי כפל.

יצאו קרקעות, שהגוזל אותן פטור מתשלומי כפל כיון שאין הם מטלטלין,

יצאו עבדים, שהוקשו לקרקעות, ודינם כמותם,

וכן יצאו שטרות, שאף על פי שהן מטלטלין ומצד זה יש להתחייב עליהן, מכל מקום, אין גופן ממוזן! [שאינן הם עומדים אלא לראיה בלבד].

וכמו כן הגוזל מן הקדש אינו משלם כפל כיון ש"כי יתן איש אל רעהו", כתיב באותה פרשה. והקדש אינו בכלל רעהו.⁽³⁵⁾

ועוד שנינו במשנה: ולא ארבעה וחמשה,

ומבארת הגמרא: מאי טעמא אינו משלם תשלומי ארבעה וחמשה אם גנב את אחד מכל אלו וטבח או ומכרו?

כלפי הקדש גבוה, היינו לביהמ"ק. אך לא כלפי הקדש לעניים. לפי שהקדש לעניים, הרי הוא בכלל רעהו.

שהוא דובר אמת, כי מדוע אכן הוא לא אמר "מה שהנחת אתה נוטל", ולכן אין זה מיגו! 35. ביאר הריטב"א שמיעוט זה נאמר דוקא

ומקשה הגמרא: מכך שסובר רבי מאיר שנשבעין על המחובר לקרקע אף שעל הקרקע עצמה אין נשבעין, מכלל זה אתה למד, דרבי מאיר סבר כל המחובר לקרקע אינו בקרקע! ומשום כך נשבעין עליו.

וקשה: אדמיפלגי רבי מאיר וחכמים בגפנים טעונות, מדוע חולקים דוקא בטעונות, ליפלגי בסרוקות [גפנים ריקות] ומה ההבדל בין טעונות לסרוקות?

אמר רבי יוסי ברבי חנינא, **הכא, בענבים עומדות להבצר קמיפלגי רבי מאיר וחכמים. דרבי מאיר סבר, כיון שענבים אלו עומדים הם ליבצר ושוב אינם זקוקות עוד לקרקע — הרי כבצורות דמיין. ולפיכך דינם כמטלטלין ולא כקרקע, ונשבעין עליהם.**⁽³⁶⁾

ואילו רבנן סברי כי אף שעומדות הן ליבצר, מכל מקום עדיין מחוברות הם לקרקע ולא כבצורות דמיין, ולכן אין נשבעין עליהם.⁽³⁷⁾

שינינו במשנתנו: אין נשבעין אלא על דבר שבמדה ושבמשקל ושבמנין.

אמר אביי: לא שנו שפטור משבועה אלא רק במקרה דאמר ליה התובע: בית מלא תבואה פתם מסרתי לך, דהיינו, שלא הגדיר איזה

יצאו קרקעות שאין מטלטלין, יצאו עבדים שהוקשו לקרקעות, יצאו שטרות שאף על פי שמטלטלין אין גופן ממון

ואילו גבי הקדש — "כי יתן איש אל רעהו כתיב בחיוב כפל, למעט הקדש.

עוד שינינו במשנה: נושא שכר אינו משלם: מנלן?

דתנו רבנן: אמרה תורה [בפרשת משפטים] לגבי שומר שכר: "כי יתן איש אל רעהו — כלל. "חמור או שור או שה" — פרט. "וכל בהמה לשמור" — חזר וכלל.

כלל ופרט וכלל, אי אתה דן את הכלל אלא כעין הפרט. מה הפרט מפורש דבר המטלטל וגופו ממון, אף כל דבר המטלטל וגופו ממון!

יצאו קרקעות שאין מטלטלין, יצאו עבדים שהוקשו לקרקעות, יצאו שטרות שאף על פי שמטלטלין אין גופן ממון

ואילו גבי הקדש — "כי יתן איש אל רעהו" כתיב בחיוב כפל, למעט הקדש.

שינינו במשנתנו: רבי מאיר אומר: יש דברים שהן בקרקע ואינן בקרקע.

36. כתב התוספות בד"ה כבצורות דמיין, שלענין איסורי שבת לכולי עלמא לאו כבצורות דמי. כיון שמקצירת סממנים לצורך המשכן לומדים איסור זה של קצירה. ובסממנים הרי היתה הקצירה אחר שעומדין ליקצר. ומכל מקום נחשב דבר זה לקצירה.

37. כתב הר"ן שלענין פסק הלכה קיימא לן

מלוא בית תבואה הפקיד בידו.

אבל, אם אמר ליה: בית זה מלא תבואה הפקדתי בידך, חייב להשבע עליו, שהרי התובע ידעא טענתיה. טענתו ידועה ומוגדרת היא.

ולכן, אם מצא הבית שאינו מלא תבואה — חייב הנתבע להישבע כדין מודה במקצת! אף שהודאת הנתבע אינה מוגדרת שהרי אין הוא אומר עד הזיז, וכדומה.

אמר ליה רבא: אי הכי, שלא איכפת כלל מכך שהודאת הנתבע אינה מוגדרת,

אם כן, אדתני סיפא: זה אומר עד הזיז וזה אומר עד החלון, חייב —

ליפלוג וליתני בדידה, בבית מלא עצמו, ונאמר כך:

במה דברים אמורים שפטור הנתבע

משבועה, רק כאשר תובעו בבית מלא [סתם] מסרתי לך. אבל אם אמר: בית זה מלא תבואה מסרתי לך — חייב. ומדוע שנתה המשנה את אופן הודאתו של הנתבע?

אלא, אמר רבא: לעולם אינו חייב עד שיטעננו התובע בדבר שבמדה שבמשקל ושכמנין.³⁸ ויודה לו הנתבע בדבר שבמדה ושכמשקל ושכמנין. גם התביעה, וגם ההודאה, צריכה להיות מוגדרת וברורה.

תניא כוותיה דרבא, שגם התביעה וגם ההודאה, צריכות שתיהן להיות מוגדרות ומסוימות:

כור תבואה לי בידך. והלה אומר אין לך בידי — פטור משבועת התורה וחייב שבועת היסת דרבנן.

מנורה גדולה יש לי בידך. והלה אומר אין לך בידי אלא מנורה קטנה — פטור משבועת מודה במקצת. משום שאין ההודאה ממין

מחלקתן של רבי מאיר וחכמים היא, בשאין הענבים צריכין לקרקע. ובוזה נחלקו אם כבצורות דמי או לאו.

הראב"ד שם הבין בדעת הרמב"ם שהוא פוסק כרבי מאיר. וגם תוס' כאן הביאו בשם ר"ח, שהלכה כרבי מאיר.

38. הקשה התוספות בד"ה אלא אמר רבא: מדוע בתובעו בית זה מלא לא חשיב דבר במדה. והלוא, כיון שאמר לו בית זה מלא וזה החזיר לו חסר — נראה החיסרון, והרי הוא כ"זה אומר עד הגג וזה אומר עד הזיז'?

ותירץ, שמדובר באופן שאין הבית חסר אלא מעט ונראה כמלא ואין ידוע מה שביניהן, מה בין טענת התובע לטענת הנתבע, ועל כמה כופר

והראיה לכך היא מדברי הגמרא בכתובות [נא א] "כל העומד ליגדר כגדור דמי". כלומר, כל שעומד הדבר רק לגדירה ואינו צריך כלל לקרקע — כגדור הוא.

וכתב הר"ן שכן היא דעת הרמב"ם [בהלכות טוען ונטען ב ד], שכתב: טענו ענבים העומדות ליבצר והודה במקצתן וכפר במקצתן, הרי זה נשבע עליהם כשאר מטלטלין. והוא, שאינם צריכים לקרקע. אבל אם היו צריכים לקרקע הרי הוא כקרקע. והבין הר"ן שאף לדעת הרמב"ם, מחלוקת רבי מאיר וחכמים היא היכן שהענבים צריכין לקרקע, ובוזה סובר הרמב"ם שהלכה כחכמים דלאו כבצורות דמו.

והמגייד משנה שם כתב באופן נוסף. והוא, שסובר הרמב"ם דהלכה כרבי מאיר ואילו

האם, לאו לאתויי "בית זה מלא?" שאף שכאשר התביעה מוגדרת, פטור הוא משבועה. כיון שההודאה לא היתה מוגדרת, שהרי ענה לו מה שהנחת אתה נוטל, ומוכח כדברי רבא!

ומקשה הגמרא על דברי הברייתא: ומאי שנא מנורה גדולה ומנורה קטנה שנתמעטו משבועה, משום שמה שטענו לא הודה לו ומה שהודה לו לא טענו,

אי הכי, שהנידון הוא כשתבעו מנורה בת עשר ליטרין והודה לו במנורה בת חמש ליטרין, אמאי חייב שבועה, נאמר נמי גם כאן — "מה שטענו לא הודה לו ומה שהודה לו לא טענו"?

אמר רב שמואל בר רב יצחק: הכא, במנורה של חליות עסקינן, שמנורה של חליות מתפרקת לחוליות חליות, ואפשר להרכיבה בעשר ליטר ובחמש ליטר.

ונמצא, דכאשר מודה הנתבע בחמש ליטר — קא מודה ליה מינה. מתוך תביעת העשר ליטר, ואין זו הודאה על מנורה אחרת.

ומקשה הגמרא: אי הכי שמדובר במנורה של חליות ולכן כאשר מודה בחמש ליטר

הטענה שהרי ההודאה במנורה קטנה אינה הודאה במקצת המנורה הגדולה. אלא הודה לו במנורה אחרת לגמרי.

אזורה [חגורה] גדולה יש לי בידך. והלה אומר אין לך בידי אלא אזורה קטנה פטור משבועת התורה, שהרי לא הודה לו במה שטענו.

אבל, אם אמר לו כור תבואה יש לי בידך, והלה אומר אין לך בידי אלא לתך [מחצית הכור] חייב שבועת התורה שהרי הודה במקצת.

וכן אם אמר לו: מנורה בת מידה של עשר ליטרין יש לי בידך. והלה אומר: אין לך בידי אלא מנורה בת חמש ליטרין, חייב להשבע מן התורה.

כללו של דבר: לעולם אינו חייב להשבע אלא עד שיטענונו בדבר שבמדה ושבמשקל ושבמנין, ויודה לו בדבר שבמדה ושבמשקל ושבמנין.

ומדייקת מכך הגמרא: "כללו של דבר" לאתויי מאי? [מהו הדבר הנוסף שמשמיעה הברייתא על ידי כלל זה שלא שנינו מקודם?]

הנתבע. והנה הרא"ש בסוף סימן כז העמיד שהודאת הנתבע מה שהנחת אתה נוטל, פירושה הוא, מה שאמרת שבית מלא הפקדת אצלי — לא נתתי ליבי לידע אם היה ממש מלא, וגם הטענה אינה כל כך בריאה. כיון שכן מורגל בלשון "מלא" שהבית שהוא קרוב להיות מלא — קוראין אותו בית מלא פירות. אבל זה אני יודע בודאי שכמו

הנחת אתה נוטל. הלכך אין כאן הודאה כלום כיון שלא טען ולא השיב דבר שבמדה. שהרי לא טען אלא חסרון פרותיו והלה שלא חסרו. ועיין בסמ"ע [סימן פח ס"ק מה] שכתב דאף אין הבית מלא לגמרי, מכל מקום בלשון בני אדם נקרא מלא ולכן אין תביעתו ידועה. ועי"ש בט"ז שהשיג על זה.

הריהו מודה בחלק מן הגדולה,

אם כן, באזורה, נמי ניתני נשנה דברי הברייטא שמדובר בחגורה שיכול להודות בחלק ממנה. וכמו שהעמדנו במנורה,

ולוקמי נעמיד כי מדובר בדלייפי, בחגורה העשויה חתיכות חתיכות, התפורות ביניהם בחוט, ותובעו חגורה בת עשר אמות ומודה לו בחגורה בת חמש היכולה להיגזר מן הגדולה? ומדוע חילקה הברייטא בין מנורה שחייב בה המודה, לבין חגורה שפטור?

אלא בהכרח, כיון שלא מעמידין דברי הברייטא באופן זה, הוא משום דלייפי לא קתני ברישא של הברייטא. כאשר נקט התנא דפטור המודה משבועה במנורה קטנה ובמנורה גדולה. כיון דסתם חגורה אינה מתחלקת.

הבא נמי כאשר שנה התנא ברישא את הפטור משבועה במנורה גדולה ובמנורה קטנה, בשל חליות לא קתני!

אלא דיבר על מנורה גדולה ומנורה קטנה ממש העשויה מחטיבה אחת,

נמצא, שאי אפשר להעמיד את הסיפא של עשרה ליטרין וחמשה ליטרין במנורה מתפרקת. אלא כשם שהרישא דיברה במנורה רגילה, כך גם כאן מדובר במנורה רגילה,

ושוב חזרת הקושיא — הרי מה שטענו לא הודה לו ומה שהודה לו לא טענו?!

אלא אמר רבי אבא בר ממל: שאני מנורה מאזורה. הואיל ויכול לגוררה להפחיתה את המנורה, ולהעמידה על משקל של חמש ליטרין.⁽³⁹⁾

ונמצא שהודה לו במקצת מאותה המנורה עצמה, ובאזורה הרי לא תיתכן מציאות כזו, כיון שראשיה ניכרים ולא ניתן להפחיתה.

ובמנורה גדולה וקטנה, גם לא שייך לגרור מנורה גדולה ולעשותה קטנה. כיון שרק את משקל המנורה ניתן להפחית אך לא ניתן לשנות את צורתה ממנורה גדולה למנורה קטנה.

מתניתין:

א. המלוה את חבריו על המשכון, ואבד המשכון ונתחייב המלוה בשתלום דמיו של המשכון.⁽⁴⁰⁾

אם אמר לו המלוה ללווה: סלע הלוייתך עליו על המשכון, ושקל שהוא מחצית הסלע — היה המשכון שוה. ונמצא שהינך חייב לי כעת שקל, שהוא הפרש בין ההלוואה למשכון.

וחלה, הלווה אומר: לא בי, אלא סלע הלוייתני עליו וסלע היה המשכון שוה,

אחרת, עדיין ממין הטענה הוא. לפי שרק גודלן נשתנה.

40. ביאר הריטב"א [וכן מבואר ברש"י בבא מציעא לד ב ד"ה ושתים], שמשום ששומר שכר

39. העיר הריטב"א, דכאשר תובעו עשרה ליטרין והודה לו בחמשה, הרי תובעו מנורה עבה ומודה לו בדקה, ואם כן, מנורות שונות הם?

וביאר, שכיון שאין ביניהם שינוי צורה

וממילא איני חייב לך דבר — פטור הלווה מתשלום ומשבועה. (41)

ב. אבל אם אמר לו המלוה: **סלע הלוייתך עליו ושקל היה שוה**, והלה אומר: **לא כי, אלא סלע הלוייתני עליו ושלשה דינרים** [שהם שלשת רבעי הסלע] היה שוה המשכון, ונמצא שהודה לו הלווה בדינה אחד מתוך שני הדינרין שתובעו, **חייב הלווה שבועת מודה במקצת על הדינר השני**. (42)

ג. ואם תבע הלווה את המלוה מחמת שאיבד המלוה את המשכון ואומר לו הלווה: **סלע הלוייתני עליו ושתיים** [שתי סלעים] היה שוה המשכון ונמצא שחייב אתה לי סלע.

והלה, המלוה אומר **לא כי, אלא סלע הלוייתך עליו וסלע היה שוה** — פטור המלוה מתשלום ומשבועה.

ד. אבל, אם אמר הלווה למלוה: **סלע הלוייתני**

עליו ושתיים [שתי סלעים שהם שמונה דינרים] היה שוה המשכון,

והלה המלוה אומר: **לא כי, אלא סלע הלוייתך עליו וחמשה דינרים היה שוה**, חייב המלוה להישבע שבועת התורה כדין מודה במקצת, כיון שהודה שהיה המשכון שוה דינר אחד יותר מן ההלוואה. ולפיכך נשבע על שאר תביעת הלווה. (43)

ה. **ומי נשבע**, במקרה השני, לעיל במשנתנו, כשהמלוה אומר סלע הלוייתך ושקל היה שוה המשכון והלווה מודה לו במקצת וטוען שהמשכון היה שוה שלשה דינרים — **מי שהפקדון אצלו**.

כלומר, המלוה הוא זה שישבע. לפי שחייבו חכמים את המלוה שישבע במקום הלווה **שמא ישבע זה**, הלווה, שהמשכון שוה שלשה דינרים **ויוציא הלה**, המלוה את הפקדון — את המשכון שתחת ידו ונמצא

הוא על המשכון, חייב בתשלומיו.

41. כן משמע בר"ח שנקט דפטור מהכל, כיון שלא הודה לו בכלום.

וכתב הריטב"א, דאמנם הלווה פטור מן הכל, אך המלוה חייב שבועה שאינה ברשותו. והמשנה לא הזכירה שבועה זו כיון שדנה בשבועתו של הלווה, ולא בשבועת המלוה.

אולם הר"ן העמיד שמדובר שאף המלוה אינו נשבע, כיון שהלוה מאמינו שאינה ברשותו. שאם לא כן, והיה צריך המלוה להשבע שאינה ברשותו, היה לו להשבע ע"י גלגול שבועה, גם כמה היה המשכון שוה.

42. הקשה הרמב"ן: מדוע חייב הלווה שבועת מודה במקצת. והרי כל עוד לא השיב המלוה את

המשכון או שלא נשבע עליו, אינו חייב לשלם חובו, ואם כן, אין כאן דין מודה במקצת כיון שעדיין אינו מחויב בתשלום חובו?

ותירץ: כיון שמודה הוא שחייב לו, הרי שאף אם עדיין לא נתחייב לו בפועל, [כיון שעדיין לא נשבע המלוה]. מכל מקום הרי הוא מודה במקצת. ומשום חסרון שבועת המלוה, לא פקע מיניה דין מודה במקצת וחייב שבועה. שהרי סוף סוף מודה בחובו.

43. כתב הריטב"א שהיכן שהודאת המלוה מסופקת, כגון שלא ידע כמה היה שוה, אלא רק יודע ששוה המשכון פרוטה יותר מן הסלע. ואילו על השאר אינו יודע, או שאמר יודע אני ששוה ממון הרבה יותר מסלע אך אינו יודע כמה הוא שוה, חייב שבועה! שהרי הודה לו

שנשבע הלוה שבועת שקר.

[ושמא לא דקדק הלווה בהערכת שיווי המשכון וייפסל עקב שבועת שקר לעדות ולשבועה, או שמא יוציא המלוה, לאחר שיכשיל את הלוה בשבועת שקר (44) — את הפקדון, ונמצא שהיתה שבועת הלוה לבטלה. רש"י ותוס'].

אמר שמואל: אכן דין זה נאמר על ארישא דמשנתנו. שנטלו חכמים את השבועה שחייב הלווה, והטילוה על המלוה שהפקדון אצלו. [ולהלן מבארת הגמרא על איזה חלק ברישא נאמר דין זה]

וכן אמר רבי חייא בר רב — ארישא וכן אמר רבי יוחנן — ארישא.

מאי רישא שבה נאמר דין זה? **סיפא דרישא.** שבה כתוב: אמר המלוה — **פלע הלוייתך עליו, ושקל היה שוה.**

והלה אומר: **לא כי, אלא פלע הלוייתני עליו** ושלשה דינרין היה שוה, חייב המלוה שבועה!

כיון, **דשבועה** זו מעיקר הדין — **גבי לזה** היא כיון שבמקרה זה הוא המודה במקצת, [בכך שעדיין חייב, לפי הודאתו, את הדינר שהוא ההפרש בין ההלוואה לשווי המשכון].

ושקלוה [נטלוה] רבנן את השבועה הזו מהלוה, **ושדויה** [הטילוה] **אמלוה**, כדי שלא יהיה מצב שבו יוכל המלוה להוציא את הפקדון אחר שישיבע הלוה כמה היה המשכון שוה, **ויוכיח** שלא כדבריו ועל ידי

גמרא:

מג-ב שנינו בסוף המשנה: מי נשבע — מי שהפקדון אצלו.

ודנה הגמרא: **אהייא** על מה נאמר דין זה? **אילימא אסיפא** כאשר הלוה טוען שהמשכון היה יותר מן ההלוואה והמלוה מודה לו במקצת חביעתו, מדוע צריכה המשנה להשמיענו הטעם שנשבע המלוה "שמא ישבע זה ויוציא הלה את הפקדון",

ותיפוק ליה דשבועה גבי מלוה הוא? שהרי הוא הנתבע המקרה זה, והוא המודה במקצת תביעת המשכון, ואם כן חייב הוא שבועה מדין מודה במקצת? (45)

44. לפי פירוש ר"ח והביאו התוס', אין חוששין שישיבע לשקר. והחשש הוא, שמא ישבע לבטלה.

45. גליוני הש"ס [לעיל מא א] הביא משו"ת מהר"מ [סימן רסד] שהוכיח מכאן דבדאורייתא לא הופכים את השבועה לשכנגדו. כיון שאם כן, הרי צריך את הטעם של "שמא יוציא הלה את הפקדון" כדי שלא יוכל להפוך את השבועה על שכנגדו!

הודה לו בפרוטה. ואף באומר ששוה ממון הוא, אין ממון פחות מפרוטה.

ואף על פי שאין הודאתו ידועה, ואם כן לכאורה אין זה דבר שבמנין ובמידה, מכל מקום הרי הוא תובעו דבר ידוע. והראיה לכך היא דכאשר אומר הנתבע חמישין ידענא וחמישין לא ידענא, חייב שבועה. ואף על פי שאין הודאתו וכפירתו מבוררין, מכל מקום כל שאילו היה כופר בברי חייב וחשיבא דבר שבמנין, אף כשאומר איני יודע, גם כן חייב שבועה.